

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1640

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Fecr Yayınları

Yayın No | Publication Number: 988

Kitap Adı: Tasavvuf-Nahiv İlişkisi -Abdülkerîm Kuşeyrî, İbn Gânim el-Makdisî ve Abdulkâdir Kûhenî Örneği-

Book Title: The Relationship Between Sufism and Arabic Grammar (Nahw) -The Cases of 'Abd al-Karim al-Qushayri, Ibn Ghanim al-Maqdisi, and 'Abd al-Qâdir al-Kûhani-

ISBN: 978-625-5576-42-2

DOI: doi.org/10.70458/fcr.9786255576422

Yazar | Author: Halil İbrahim ÇELİK | orcid.org/0000-0001-8114-787X

Kurum | Institution: Milli Eğitim Bakanlığı

ROR ID: ror.org/00jga9g46

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 114

Yayın Tarihi | Publication Date: Haziran | June 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRH | İslam | Islam

BISAC: REL037000 | Din / İslam / Genel | Religion / Islam / General

THEMA: QRH | İslam: Tefsir, Yorum ve Eleştiri | Islam: commentaries, exegesis, criticism

LC: BP189 | Tasavvuf ve mistik İslam düşüncesi | Sufism and Islamic mysticism

Atf Bilgisi | Cite as: Çelik, Halili İbrahim. *Tasavvuf-Nahiv İlişkisi -Abdülkerîm Kuşeyrî, İbn Gânim el-Makdisî ve Abdulkâdir Kûhenî Örneği-*. Fecr Yayınları, 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Tasavvuf-Nahiv İlişkisi

-Abdulkerîm Kuşeyrî, İbn Gânim el-Makdisî ve
Abdulkâdir Kûhenî Örneği-

Halil İbrahim ÇELİK

Ankara 2025

Yazar Hakkında | About the Author

Halil İbrahim ÇELİK

1997 yılında Adıyaman'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Adıyaman'da tamamladı. 2015 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümünde başladığı lisans eğitimine, 2019 yılında Adıyaman Üniversitesi Arapça Öğretmenliği Bölümünden mezun olarak tamamladı. 2021 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans eğitimine başladı. 2023 yılında, “*Abdülkerîm Kuşeyrî, İbn Gânim el-Makdisî ve Abdulkâdir Kûhenî Örneğinde Tasavvuf-Nahiv İlişkisi*” başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Aynı yıl, İnönü Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında doktora eğitimine başladı. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Arapça öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.

He was born in 1997 in Adıyaman, Turkey. He completed his primary, secondary, and high school education in Adıyaman. In 2015, he began his undergraduate studies in the Department of Arabic Language and Literature at the Faculty of Letters, Istanbul University. He later transferred and graduated in 2019 from the Department of Arabic Language Teaching at Adıyaman University. In 2021, he started his master's degree at the Institute of Social Sciences, Ankara University. He completed his MA in 2023 with a thesis entitled “*The Relationship Between Sufism and Arabic Grammar: The Case of ‘Abd al-Karîm al-Qushayrî, Ibn Ghanîm al-Maqdisî, and ‘Abd al-Qâdir al-Kûhanî.*” In the same year, he began his PhD studies in the Department of Basic Islamic Sciences at İnönü University. He is currently working as an Arabic teacher under the Ministry of National Education. He is married and has one child.

Kitap Hakkında

Tasavvuf-Nahiv İlişkisi

-Abdulkerîm Kuşeyrî, İbn Gânim el-Makdisî ve Abdulkâdir Kûhenî Örneği-

Çalışmamızda Kuşeyrî, Makdisî ve Kûhenî'nin Tasavvuf-Nahiv ilişkisi üzerine kaleme aldıkları eserler çerçevesinde nahiv kurallarının tasavvufi olarak nasıl yorumlandığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, önemi, kapsamı, sınırları ve kaynaklar yer almaktadır.

Birinci bölümde tasavvufun genel anlamda dini ilimlerle özelde de dil-bilimle ilişkisi ele alınmış ve bu doğrultuda tasavvufî düşüncede dil-varlık ilişkisi üzerinde durularak çalışma konusuyla alakalı yazılmış eserlerin genel tanıtımı yapılmıştır. İkinci bölümde çalışmanın asıl konusu olan Tasavvuf-Nahiv ilişkisinin üç sûfî müellif tarafından ele alınış şekli ve birbirleriyle olan benzerlik ve farklılıkları ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise Kuşeyrî, Makdisî ve Kûhenî'nin nahiv kurallarına getirdikleri yorumlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kuşeyrî; Makdisî; Kûhenî; Tasavvuf; Nahiv İlimi; Yorum

About the Book

The Relationship Between Sufism and Arabic Grammar (Nahw) -The Cases of ‘Abd al-Karīm al-Qushayrī, Ibn Ghanīm al-Maqdisī, and ‘Abd al-Qādir al-Kūhanī-

In our study, it was tried to determine how the nahw rules are interpreted from a sufi perspective within the framework of the works written by Qushayri, Maqdisi and Kuheni on the Mysticism-Nahiv relationship. Our study consists of an introduction, two sections and a conclusion. In the introduction section, the purpose, importance, scope, limits and resources of the thesis are included.

In the first chapter, the relationship of Sufism with religious sciences in general and linguistics in particular was discussed, and in this direction, a general introduction of the works written related to the subject of the thesis was made, focusing on the language-existence relationship in Sufi thought. In the second chapter, the way in which the Sufism-Nahw relationship, which is the main subject of the thesis, is handled by three Sufi authors and their similarities and differences with each other are discussed. In the conclusion section, the interpretations of Qushayri, Maqdisi and Kuheni to the rules of nahw are evaluated.

Keywords: Qushayri; Maqdisî; Kûhenî; Sufism; Nahw (Arabic Grammar); Interpretation

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	11
ÖN SÖZ	13
GİRİŞ.....	15
I. Araştırmanın Konusu	15
II. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	16
III. Araştırmanın Kapsamı Ve Sınırlılıkları	17
IV. Araştırma Yöntemi.....	20
V. Kaynaklar.....	21

BİRİNCİ BÖLÜM

TASAVVUF-DİL İLİŞKİSİ	23
1.1. Tasavvufun Dini İlimlerle İlişkisi	23
1.1.1. Tasavvuf-Tefsir	24
1.1.2. Tasavvuf-Hadis	26
1.1.3. Tasavvuf-Fıkıh	28
1.1.4. Tasavvuf-Kelâm	29
1.2. Tasavvuf-Dilbilim İlişkisi.....	30
1.2.1. Tasavvufî Düşüncede Dil ve Dil-Varlık İlişkisi	35
1.2.2. Konuya İlişkin Yazılan Eserler	36
1.2.2.1. Abdülkerîm el-Kuşeyrî'nin Nahvu'l-Kulûb'u.....	37
1.2.2.2. İbn Gânim el-Makdisî'nin Telhîsu'l-İbâra fî Nahvi Ehli'l-İşâra'sı	40
1.2.2.3. Ali b. Meymûn'un er-Risâletü'l-Meymûniyye'si.....	43
1.2.2.4. İbn Acîbe'nin, el-Fütûhâtu'l-Kuddûsiyye fî Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Âcurrûmiyye'si	45
1.2.2.5. Abdülkâdir Kûhenî'nin, Münyetü'l-Fakîri'l-Mütecerrid ve Sîretü'l-Mürfîdî'l-Müteferridî'i.....	47

İKİNCİ BÖLÜM

KUŞEYRÎ, İBN GANİM VE KUHENÎ'NİN NAHİV KURALLARINA GETİRDİKLERİ TASAVVUFÎ YORUMLAR	49
2.1. Kelâm ve Kısımları (İsim-Fiil-Harf/Söz-Fiil-Hâller).....	49

2.1.1. Nahiv Kelimesinin Manası/Allah'a Teveccüh Etmek	52
2.1.2. Müfid Olan ve Olmayan Kelâm/Hakk'ın Kelâmı.....	52
2.1.3. İsim/Söz.....	53
2.1.3.1. Sahih-Mu'tel İsim/İlme'l-Yakîn-Ayne'l-Yakîn-Hakke'l-Yakîn	53
2.1.3.2. İsimler ve İştikakları (Türevleri)/Ulviyet	55
2.1.3.3. Marife-Nekra/İrfân	57
2.1.3.4. Müpteda-Haber/el-Evvel-el-Âhir	58
2.1.3.5. Fâil ve Mef'ûl/Hâlık-Mahlûk	60
2.1.3.6. Naib-i Fâil/Ârif-i Billâh	63
2.1.3.7. Na't (Sıfat)/Âkıbet.....	64
2.1.3.7. Atf/Vâsıta.....	65
2.1.3.8. Te'kîd/Kuvvet.....	67
2.1.3.9. Bedel/Gavs, Aktâb, Efrâd ve Kâfir.....	69
2.1.3.10. Hâl/Hâlinin Islâhıyla Meşgul Olmak.....	71
2.1.3.11. Temyîz/Hak ile Bâtılı Tefrik Etmek.....	72
2.1.3.12. İstisnâ/Cehennemden Azad Olmak.....	74
2.1.3.13. Münâda/Tazarru' (Yakarış)	75
2.1.3.14. Gayr-i Munsarif/Nasîb.....	77
2.1.3.15. İ'râb ve Binâ/Kulun Kendini Allah'a Adaması.....	78
2.1.3.16. İ'râb Vecihleri/Seyr-u Sülûk Ehlinin Hâlleri.....	79
2.1.3.17. Binâ Vecihleri/Kulun Farklı Makamlardaki Hâlleri... 80	
2.1.3.18. Müfret-Tesniye/İnfirad Hâli-Telvîn Hâli.....	81
2.1.3.19. Cem-i Salim ve Mükesser/Cem' Hâli ve Te'addî (Haddi Aşmak) Hâli.....	82
2.1.3.20. Esmâ-i Sitte/Şahsına Münhasırlık.....	83
2.1.3.21. Lafzi ve Manevi Amiller/Zâhir ve Bâtın	84
2.1.3.22. Muzâf-ı İleyh/Alakâ-i Mâsivâ	85
2.1.3.23. Şart-Ceza/Had (Ceza).....	86
2.1.3.24. Emir, Nehiy, Dua, İstifham, Cehd, Arz ve Temenni'nin Cevabında Fâ Harfi Gelip Gelmemesi/Allah ile Olmak	86
2.1.3.25. Lâ Harfinden Sonra Menfî Olan İsim/Mâlâyanîyi Terk Etmek	86
2.1.3.26. Zarf ve Kısımlar/Şeriate Riâyet	87
2.1.3.27. İsm-i Tasgir/Hakîr Olmak.....	88
2.1.3.28. Üç ile Dokuz Arası Sayıların Müzekker ve Müennesi/	

Kuvvet ve Zaaf.....	88
2.1.3.29. İsm-i Mevsûl/Tedbîr Almak.....	89
2.1.3.30. İsm-i Mensûb/Mensûbiyet.....	89
2.1.3.31. Cem-i Killet ve Kesret/Kulun Sıfatlarının Kıymeti.....	89
2.1.4. Fiil/Nefisle Mücâhede Etmek.....	89
2.1.4.1. Mâzî-Muzâri-Emir (Müstakbel)/Hâlini Islâh ile Meşgul Olmak.....	90
2.1.4.3. Gayr-ı Mutasarraf Fiiller/Tasarruf Sahibi Olmak.....	93
2.1.4.4. Ef'âl-i Hamse/Amellerin Tahakkuku.....	93
2.1.4.5. Sahih, Mu'tel ve Mudaaf Fiiller/İlet Sınıfları (Riyâ, Ucub, Müsâkene).....	94
2.1.4.6. Nakıs Fiiller/Bir Kavme Teşebbüh (Benzemek).....	94
2.1.4.7. Fiil-i Taaccüb/Ucub (Kendini Beğenmek).....	95
2.1.5. Harf/Vâsıtâ.....	95
2.1.5.1. Harfi Cerler/Mütevâzî Olmak.....	96
2.1.5.2. İdgâm/Cem'u'l-Cem ve Aynu'l-Fark.....	97
2.1.5.3. İsmiini Nasb Haberini Ref' Eden Harfler/Tahkîki (Hakikat Arayışı) Terk Etmekle Hakîr Olmak.....	98
2.1.5.4. İsmiini Ref' Haberini Nasb Eden Harfler/Tebdîl-i Ahkâm.....	99
2.1.5.5. Muzâriyi Nasb ve Cezmeden Harfler/Kalbe Gelen Vâridât (İlham).....	100
2.1.5.6. Hemze-i Vasıl/Gaflet Hâli.....	101
2.1.5.7. Müptedaya Dahil Olup Amel Etmeyen Harfler/Kalbe Gelen Vâridâtтан Müteessir Olmamak.....	101
2.1.5.8. Birçok Manası Olan Harfler/Kulların Kendileri Dışındaki Kişilerde Vücûd Bulması.....	102
SONUÇ	105
KAYNAKÇA	109
DİZİN	113

KISALTMALAR

as.	: Aleyhisselam
bk.	: Bakınız
b.y.	: Basım yeri yok
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
no.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm
s.a.s.	: Sallallahu aleyhi vesellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik
ts.	: Tarihsiz
vd.	: Ve diğerleri

ÖN SÖZ

Alemlerin Rabbi olan yüce Allah, insanoğlunun doğumu ve ölümü arasındaki geçen süre zarfında kendisine her zaman başvurması gerekecek olan Kur’ân-ı Kerîm’i indirmiştir. Her ilim sahasının erbâbı kendi perspektifinden bu mukaddes kitabı okuyup, anlamaya çalışmıştır. Özellikle müfessirler Kur’an’ı ayrıntılı olarak inceleyerek kendi bilgi birikimlerine göre yorumlama yoluna gitmişlerdir. Sufiler de Kur’an’ı kendi bilgi anlayışları doğrultusunda yorumlamışlardır. Onların yorumlama yöntemleri ise İslâmî gelenekte “işârî yöntem” olarak isimlendirilmiştir. Sûfilerin kullandığı bu yöntem hemen hemen bütün islâmî ilimlerde yerini almıştır. Sûfiler bu yorum yöntemlerini alet ilmi denilen nahiv ilminde de kullanmıştır. Şöyle ki; nahiv kurallarını tasavvufi perspektiften ele alarak kendilerine hâs bir yöntemle yorumlamışlardır. Bu sahada ilk müstakil eseri yazarak bu hareketi başlatan ilk sûfi mevcut bilgilerimize göre Abdülkerîm el-Kuşeyrî (v. 465/1072)’dir. Daha sonra İbn Gânim (v. 678/1280), Ali b. Meymûn (v. 917/1511), İbn Acîbe (v. 1224/1809) ve Abdulkâdir Kûhenî (v. 1253/1838) gibi sûfi müellifler Kuşeyrî’nin bu sahadaki geleneğini takip ederek müstakil eserler yazmışlardır. Biz de bu çalışmamızda Kuşeyrî, İbn Gânim ve Kûhenî’nin eserlerini merkeze alarak nahiv kurallarının tasavvufi açıdan nasıl yorumlandığını ortaya koymaya ve bunların birbirleriyle benzer ve farklı yönlerini tespit ve tahlil etmeye çalışacağız.

Çalışma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte araştırmanın konusu, amacı, önemi, metodu ve kaynakları üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde Tasavvufun dini ilimlerle ilişkisi ve dilbilimle ilişkisi üzerinde durulmuştur. Aynı bölümde Nahivle Tasavvuf arasında bir köprü kurulmaya çalışılarak bu alanda yazılmış eserlerin tanıtımlarına yer verilmiştir.

Çalışmanın ana kısmını oluşturan ve esas konunun anlatıldığı ikinci bölümde nahiv kuralları kısaca tarif edildikten sonra Kuşeyrî, İbn Gânim ve Kûhenî'nin bu kurallara getirdikleri yorumlar mukayeseli olarak ele alınmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında, olgunlaşmasında, tamamlanmasında, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyip önemli yönlendirmelerde bulunan kıymetli hocam ve danışmanım Prof. Dr. M. Mustafa Çakmaklıoğlu'na yardımları için teşekkür ederim. Ayrıca sürecin başından sonuna kadar maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen kıymetli eşime de teşekkürü bir borç bilirim.

Halil İbrahim ÇELİK
Adıyaman 2025